

5. Ленченко В. Палац гетьмана Івана Мазепи в Батурині // Пам'ятки України.– 2003.–№ 3.–С. 19–33; Його ж. Резиденція гетьмана Івана Мазепи в Батурині. // Матеріали Міжнародної науково–практичної конференції з нагоди 295–ї річниці з дня смерті гетьмана України Івана Мазепи та 10–річчя заповідника «Гетьманська столиця».–Ніжин, 2006.–С. 120–126; Мегепізеу V. Ап Агсбаеолo§ісаl апсі Нізіогісаі 8игуеу оГВаїнгуп, ібе Сарііаі оГ Неїтап Іуап Махера // Махера е іі зіо Іетро: Зіогіа, сикига, зосіеіа (Магера апсі Біз Ііте: Нізіогу, сіїігге, зосіеіу) / Есі. О. 8іесііпа.– Аіеззапсігіа, 2004.— Р. 239–240; Мезенцев В. Декор Мазепиного палацу в Батурині: італійське та українське бароко // Історико– культурні надбання Сіверщини у контексті історії України. 36. наук, праць. Матеріали П'ятої науково–практичної конференції.–Глухів, 2006.–С. 72–82.

6. Коваленко В., Мезенцев В., Ситий Ю. Дослідження Гетьманської столиці в 2009 р. // Археологічні дослідження в Україні 2010 р.–К., 2011.–С..

7. Гетьман. До 370–річчя з дня народження та 300–річчя з дня смерті гетьмана Війська Запорозького Івана Степановича Мазепи. Т. II. Осмислення.–К., 2009.–С. 261–262.

8. Батурин. Сторінки історії. – Чернігів, 2010. – С. 120.

Сергій Верговський (Київ), провідний науковий співробітник
Національного музею народної архітектури та побуту України,
Олег Власов (Запоріжжя), науковий співробітник Національного
історико-культурного заповідника «Хортиця»

До відтворення куреня Кам'янської Січі

*В чистім полі турса
шумить, катран зеленіє,
В чистім полі така воля, що
й серце німіє...
(з народної пісні)*

Пропозиції відтворення куреня Кам'янської Січі, розроблені на матеріалах археологічних досліджень подібної тематики¹, передусім Козловського А.О. та Іллінського В.Є.², які досліджували конкретний курінь, обраний як пам'ятка, що пропонується до відтворення. При цьому враховано авторський досвід дослідження традиційного народного будівництва суміжних районів Лісостепу й Півдня України, зокрема Черкаської і Полтавської, Донецької, Запорізької, Дніпропетровської та Херсонської областей, що дали уявлення про регіональний розподіл певних будівельних традицій, про регіональні особливості комплексів традиційних будівельних прийомів.

У цих регіонах зберігаються складні комплекси будівельних традицій, в яких присутні і давні автохтонні явища, і новіші, хоча й давні, але не автохтонні тут, а принесені в цей край переселенцями у XVIII, XIX століттях з заходу, північних суміжних районів лісостепу, а на сході і північніших теренів, зокрема Слобожанщини й Полісся. Якщо кинути

погляд на регіони Півдня в цілому, то бачимо тут, передусім, характерний тип мурованого житла з прибудованими в ряд господарськими приміщеннями та двосхилими дахами, з оздобленими фронтонами на причілках. Окреме місце займає традиція зведення будівель з дерева, передусім з сохами (шулами), заповненими лісою і глиною (турлук), з валькованою стелею на поздовжньому сволоку і чотирихилими дахами на кроквах, критими м'ятою соломою чи очеретом, цей тип входить до суміжних районів лісостепу, з поступовим набуттям регіональних особливостей (заповнення стін диллями, а не турлуком, укриття парками, а не м'ятою соломою, тощо), а на сході до автохтонних традицій додається подібна, але не сошна традиція, а зруб³. Та від цих традицій, що мігрували разом з хвилями заселення, виділяється прадавня традиція, автохтонна – земляночна, що заповнила не лише господарські будівлі, але й житло.

Якщо першу традицію пов'язуємо з волохами, сербами та спорідненими групами з заходу, другу—зі старожитньою Україною, то третя тут автохтонна, і здавна. Нею користуються всі етноплемінні групи населення Півдня, і не лише татари, болгари чи греки, але й українці. Більше того, ця традиція тут настільки давня і фундаментальна, що її прадавній вплив бачимо на терени всієї лісостепової України і навіть окремих пам'яток Полісся. На відміну від Полісся з масово поширеними поперечними сволоками і плоскою поздовжньою дощатою стелею, засипаною піском, як у льохах, у лісостепу – масивний поздовжній сволок-дід, на якому— поперечна стеля, іноді горбата, валькована, все це вивершує чотирихилий дах на кроквах, з прадавніми тотемними елементами, що говорить про давнину тут цього комплексу традицій. Уявляється, що це прадавня землянка, яка у дуже далекому минулому, рухаючись на північ, додатково отримала автохтонне подільське, поліське чи й наддніпрянське шатро чотирихилого даху, критого рослинними матеріалами. Поза сумнівом, цією традицією з поздовжнім сволоком мало володіти і українське населення цього південного краю, культурно спільне з усім масивом українців, про що дізнаємось за фактами неворожості місцевого населення визвольним збройним діям Ольгерда, спрямованим проти влади тут східних орд, вони були спрямовані не проти місцевого населення і навіть не проти орди Мамай, який був очільником різних етнічних груп цього позадержавного «дикого поля», в якому мирно співіснувала, об'єднана спільністю етнокультурних засад усіх етносів краю, різноетнічна вольниця, ховаючись від рабовласництва, невольництва, що опанувало цілі держави і сунуло на Україну і терени Півдня, владою-невольництвом над людиною панства заходу і ясирним батожним невольництвом з-за моря. Саме в атмосфері спільного для всіх присутніх тут етносів прагнень збереження етнокультурних засад волі як синоніму святості, захисту її від ідеології панської феодальної влади і південного рабства і відбулась заміна давнього українського терміну «поляниця» як лицаря, що «йшов у поле» чи «чисте поле», як священну в анімістичних уявленнях ділянку, для священнодій збройного захисту етносу

від навали людоловів античного світу, на аналогічний за змістом, але поширений у тюркських груп населення термін «козак», що означає «вільна людина». Про ці ж джерела пієтету етнокультурних засад волі, спільних для всіх етнічних груп говорить і відома народна картина «Козак Мамай». Етнокультурні групи півдня не ворогували, вони всі захищались від рабства, поки воно не поглинуло частину цього світу, розколовши міжетнічний лад, взаєморозуміння та підтримку, коли для українців ворогами стали не античні людолови, а турки, і згодом, підкорені ними татари. Це не локальні сутички різних етносів, це цивілізаційний злам, руйнування анімістично священного світу етносів паразитарною цивілізацією з радикально відмінними, ганебними з точки зору етносів, засадами буття, що донині калічать людство, загрожують майбутньому.

Глиняно-земляночна традиція, характерна для всіх етноплемінних груп краю як стадіальна, якою володіють всі, але кожна етноплемінна група втілювала свої культурні традиції. Так, на відміну від ногайців чи греків, житла українців мають планування, характерне для всієї України. Це взаємне розміщення входу, печі, полу, покуті, це вікна на чолі і причілку, вхід у чільну половину хати з причілків, з сіней, а не прямо з галереї, піч і піл у північній напільній частині хати. І цей комплекс особливостей вирізняє традиції українців з поміж розмаїття населення краю, з численними заселеннями.

Тож у комплексі будівельних традицій регіону зберігається все розмаїття культурних явищ і автохтонних і принесених, і серед них, безперечно, у потоках безперервних передач традицій, характерних для етнокультурних спільнот, до будівельних традицій народу у 20 ст. перейшли й усі явища, які могли бути у комплексі будівельних традицій 18 ст. серед будівельників Кам'янської Січі, в цьому коші лицарів волі. Саме їх треба визначити, розпізнати за фактами археологічних досліджень пам'ятки.

Вже першою ознакою досліджуваної пам'ятки є котлован, заглиблений на 75 см від денної поверхні. Отже, курінь був земляною. І це вже вводить курінь у коло культури автохтонів краю. Будівля складається з вузьких довгих сіней і просторого житла. Це ознаки давніх традицій, причому українців. Тут немає спроб виходу житла прямо на галереї, що характерно для багатьох етнокультурних груп півдня. Отже, мова йде про давні традиції українців, які тут проживали, певно, мирно співіснували з іншими групами населення навіть і в часи Ольгерда і Мамає, а те, що групи української лицарської вольниці, які захищали право народу на «волю» проти «невольництва», які безперервно від доби Святогора й Муромця продажували лицарське служіння в оточеній паразитарними експансіями України, тут, у міждержавному вольному краю, гуртуючи свої сили опору поряд з подібними ж визвольно-захисними групами інших народів, що збройно священнодіяли у священних «чистих полях», як у билинні часи, але з тюркським терміном «козак», тобто «вільна людина», тобто з ідеалами тієї ж боротьби за волю, що й у давньоруських «поляниць», і у татар. Це цивілізаційний злам, що торкався усіх суцільних тут народів. Це говорить про

те, що ці, здавна міждержавні польові простори, своєрідна степова ріка руху народів, були отим раєм, в якому народи могли жити етнічними анімістично-священними засадами буття, подібними у всіх етносів, ховаючись тут у священному «чистому полі», разом зі своїм звичаєвим правом жити за волею-святістю у Віллі-Світі, від навали ідей споживацького рабства, невольництва, що котилось по планеті. Житло велике, це не на одну родину, а на гурт з 10-15 чоловік. Якщо хата 4x4 м.— мала, хата 4.5x4,5 м. та 5x5— нормальна, хата 5,5x5,5— чимала, а 6x6 – велика, то тут маємо 7x9 м., це габарити значно більші за традиційну родинну хату, хоча ознаки традиційної хати присутні. Довгими стінами житло обернене на північ і південь, тож маємо напільну стіну і чоло. При цьому вхід з сіней, з причілка, у чільну частину житла, як у хаті. Ще й до того ж, у північно-східному кутку фіксовано розвал пічного пристрою та фрагменти кахлів, а

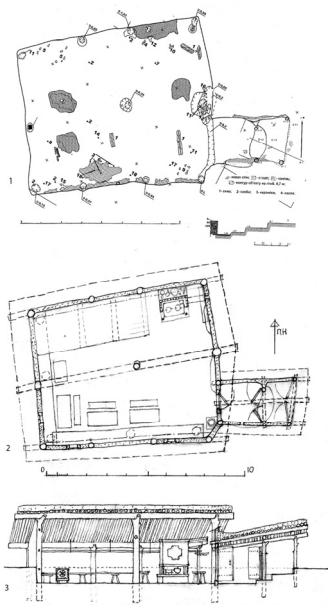


Табл.1. 1.План куреня за археологічними дослідженнями Козловського А.О. та Іллінського В.Є.; 2. План куреня за пропозиціями відтворення; 3. Поздовжній перетин

здовж чільної стіни фрагменти гутного скла, теж, як у хатах. Це вже дає впевненість, що місце здовж напільної стіни займає піл, а південно-західний куток куреня – покуть, чільна стіна має традиційних два вікна – покутне і передпичне, а фрагменти гутного скла у сінях говорять, що й у південній стіні сіней, перед хатніми дверима, також була вмурована шибочка. Якщо додати, що в регіоні поширене причілкове вікно – застольне, то планування куреня не лише відповідає археологічним фактам, але й збігається з регіональною традицією житла українців, власне, спільною для всього не лише степу, але й лісостепу, а також майже всього Полісся України, за винятком Волинського Полісся, де переважно відсутнє причілкове вікно через традицію прибудови з причілка теплої комори – «покліта». Таке планування цілком організує побут у такому житлі, ще й організує універсально, дозволяє виконувати незліченні етнокультурні функції, і побутові і сакральні-обрядові. Це і опалення, і приготування та споживання їжі, і спальні місця, і місця для різних хатніх робіт коло чільної лави, і покуть для проведення усіх традиційних сакральні-обрядових дій, а вони неминучі у козацькому побуті, адже козаки є вихідцями з етнокультурного середовища з сакральними засадами усіх виявів

буття, ще й об'єднаного народно-християнською традицією, адже прийняття до козацького товариства вимагало ритуалу – перехреститись. В такому плануванні всі ці дії (а вони обов'язкові, етнокультурний світогляд і звичаєвість мотивована тим же світоглядом, є цілісністю) виконуються тут повноцінно-автентично. Це хоч і велике й своєрідне, але традиційне житло. Другою значущою особливістю куреня є сошна конструкція стін. Це особливість лісостепової України. Власне, це давня традиція, що на теренах України, опрацьована тривалий час у огорожах (а вони здавна є сакральними предметами, що позначають духовні межі спільноти і формувались на тих же сакральних увявленнях що і будівлі, як священні) живе з неоліту (а може й мезоліту), та на неї в деяких регіонах (Слобожанщина, Полісся, Карпати) напластувалась наступна в генезі будівельних традицій традиція зрубу, зросла на традиціях в'язаного у кільце ошепу сошних стін, але Поділля, Черкащина, Посулля, південь Полтавщини, стійко тримають давніші сошні традиції, тож сошність куреня входить у масив прадавньої традиції українців, і, можливо здавна, щораз підсилюючись традиціями сусідніх, здавна заселених українцями теренів. Саме такими сошними тут є традиційні житла українського населення зі стелями на поздовжньому сволоку і масивними чотирихилими дахами на кроквах, критими м'ятою соломою. Цю ж побутуючу тут традицію бачимо у земляночному варіанті, що відрізняється лише відсутністю даху на кроквах, критого соломою, це підсилює віру в автохтонність цієї сошної традиції, а не просте запозичення у тюркських груп населення краю. Це ще раз переконує у давнині проживання тут, у одвічному оазисі етнокультурної волі і українського населення.

Відповідно до видовженості будівлі, чоло і напільна стіна мають по чотири сохи, а причілки по три. На поздовжній осі лише одна соха посередині, але у створі з сохами причілків. Прольоти до цих стінових сох, що у створі з середньою – до п'яти метрів. Це означає, що поздовжній сволок-дід тут масивний, а його загальна довжина біля 11 м., говорить про певною мірою циклопічність будівлі, присутність значної гуртової фізичної сили, що й відповідає ситуації, коли гурт козаків сам будував собі курінь.

Впадає в око геометрична неправильність плану будівлі. Ширина східного причілка на цілий метр більша за ширину західного причілка. Це дуже позначається на характері конструкції даху. Якщо уявити, що тут крокви, то вони мають бути всі різними, ще й дуже великих прольотів, а для погашення розпору потребуватимуть поперечних скоб. Вони матимуть або нахилений гребінь, або різні нахили покрівлі, а при характерних для кроков рослинних матеріалах покриття (солома, очерет, осока тощо) ще й нахилу 45 градусів. За таких вимог курінь перетворюється на велета висотою за бм., подібного до великої клуні. Такі об'єми непотрібні козакам, які тут лише ночують, і перебувають негоду. Більше того, про відсутність тут поперечних балок-скоб чи ошепин говорить східний причілок. Його сохи стоять не у створі, і укласти на них ошпін так, як на чільні чи напільні сохи, не

можна. Отже, поперечних ошепин тут нема. А це означає, що тут не було чотириного даху і взагалі розпорних конструкцій, що потребують балок-скоб, що сохи, які фіксовані археологічно, і є опорами безрозпорного даху. Тож центральний поздовжній сволок-дід є і перекладом по високих сохах, і поздовжнім коньковим прогоном— вільчиком, що разом з чільною і напільною ошепинами утворюють опори двосхилого земляночного даху, який водночас є і горбатою стелею. Для цілком земляночної конструкції з суміщеним дахом-стелею (на відміну від припущень про шатрові конструкції з кроквами), тут не виникає жодних конструктивних чи експлуатаційних заперечень, отже перед нами козацький бурдей чи бурдюг.

При такому рішенні схили стелі даху утворюються ключами, що вшануються на коньковий прогон і низом спираються на ошепини чільної і напільної стін. Щоправда, тут існують варіанти. Ключі можуть іти всуціль з нетовстого кругляка, на який укладається поздовж очерет, по ньому шар глини, попіл, що відіграє роль своєрідної гідроізоляції (важко змочується, тримає повітря), по ньому знову глина під покрівлю, рівно вигладжену, щоб не залишалось на схилах калуж. Такі покрівлі тут побутували здавна, вони витримують умови краю з порівняно сухим теплим кліматом. Варіантом є й укладка ключів-слижів не всуціль, а через 50-70 см, а тоді—очерет, глина, попіл, глина. Знизу все це у всіх варіантах маститься глиною.

Стіни турлучні – між сохами укладають по три глиці товщиною, відповідною до довжини (відстані між сохами). По них сторч заплітається лісою, накидається глина, маститься. Щоправда, коли близько є очерети, замість ліси до глиць в'яжуть невеликі пучки очерету і мастять. Проте в даному випадку археологічно фіксована ліса, тобто конструкція турлучного заповнення стін між сохами.

Вікна у лутках, в'язаних «косяками» з шипами, що розклинюються, і лутки тримають власну форму навіть у такому драглистому середовищі, як

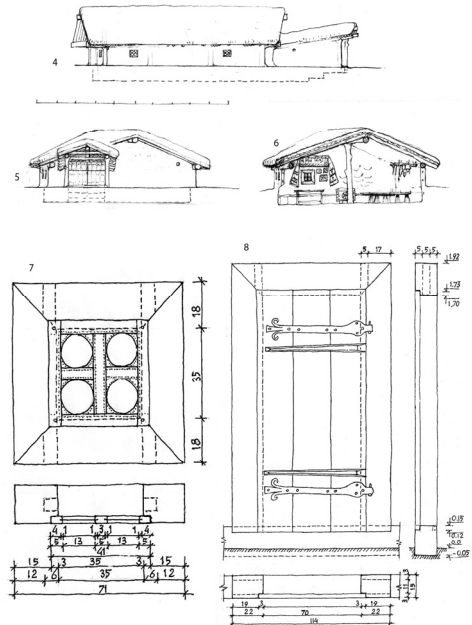


Табл.2. 4. Південний фасад; 5. Східний фасад; 6. Поперечний перетин; 7. Вікно; 8. Двері

турлук. Вікна без підвіконня, яке тут не може бути через те, що вікна у землянках піднімають максимально вверх, у даному випадку до ощепин, і вони дуже високо над долівкою куреня. На причілку лутки вікна закріплені до глиць. Рами на чотири шибки виконані з плаваючими пазами, у які закладаються і гутні шибки, і імпости, і кутові вставки з пазами на шибку, вони ущільнюють конструкцію до розмірів шибок діаметром 15см. Рами закладаються у четверті, вибрані у лутках зовні. Лутки мастяться разом зі стіною зовні, але залишаються немащеними зсередини. Рами не мастяться.

Сіни конструктивно є самостійною структурою-будівлею, а не продовженням конструкцій куреня. Основою цієї структури є ідея відомого тут здавна похідного ляху. В традиціях лісостепу вона розроблена у численних варіантах і досі масово виконується. Відомі у минулому і сошні варіанти, подібні до тих, що їх засвідчили матеріали досліджень куреня. Така структура подібна до самої землянки, але конструкція нахилена відповідно до нахилу сходів у землянку. Тут ці сходи виконані кількома терасами, дві з перепадом у 30см. і одна на 15см., що вже сягає рівня долівки куреня, який виходить і у приміщення власне сіней, відділених від простору куреня канавкою, в якій, певно була підвалина з конструкцією дверей та сохами для влаштування стін сіней та стін, які зв'язують сіни з конструкціями стін куреня.

В такому варіанті сіни є сошною конструкцією біля 4х2м. Дві східні сохи і дві сохи на підваліні між сіньми і куренем утворюють параметри сіней і відповідають розмірам котловану. Поздовж сохи зв'язані ощипом, турлучне заповнення утворює стіни сіней, а на балки, укладені на ощип упоперек, лягає поздовжній коньковий прогон даху сіней. На коньковий прогон і ощепини стін лягають ключі, що утворюють схили даху сіней, подібно до даху куреня.

Ця конструкція є приміщенням сіней з системою дверей. Відстань між крайніми східними сохами 2 м. Це забагато для дверей. Ще й до того ж тут приступка на 30 см, ще й лінія приступки пряма і необрушена, але порога немає і круглі сохи не передбачають стаціонарних дверей з порогом, четвертями, верхняком, завісами, полотном на шпугах тощо. З ситуацій порога без конструкції порога, подібними є пороги клунь. Це дошка, яка закладається сточ у пази одвірків. Коли треба у жнива закотити воза зі снопами, дошку виймають, а як заходити у клуню (протягом усього року), то цю дошку переступають. Натомість закриті ворота щільно притуляються до цієї дошки-порога, жаби у клуню не лізуть і це цілком комфортно. Певно і в курені приступка між сохами була закладена дошками, і до неї притулялися двері. Проте всередині приміщення є ще пара сох, що не входять у конструкції стін, певно, тут були також двері. Виходить, що тут двоє зовнішніх сінешніх дверей по круглих сішках. Зовнішні двері між східною парою сох, можливо, повторюють прийом, поширений у сінешніх дверях цього краю. Це низенькі двері висотою з метр. Зазвичай, за ними справжні двері в одвірках, з клямками і завісами. Ці зовнішні низенькі двері відіграють особливу роль. У спеку і задуху сінешні двері і хатні двері прочиняють, а низенькі зовнішні причиняють. У сіни і хату віє вітерець,

люди почуваються комфортніше, немов на терасі, чи під деревами у холодку. Тож можливо саме такими були ці зовнішні двопільні дверцята, і сніг не завіватиме на першу терасу, і жаби не лізтимуть у певні пори, коли вони шукають сховок, чи черв'яки-виповзки після дощу. Тож перше приміщення є своєрідними присінками чи галереєю, що поширено в цих південних краях. Натомість на другій терасі ситуація подібна, але без дошки-порога. Приступка тут вибрана овалом, певно сформувалась в експлуатації. Сохи стоять в просторі сіней, а не в площинах стін, тож це сохи спеціально для влаштування дверей. Вони також круглі і не розраховані на двері у лутках з четвертями. Натомість в народі великий досвід влаштування воріт на «бігуні» чи «воротні», на «куниях» і п'ятнику, навішених на круглі сохи в господарських будівлях. Такий бігун вибирають з боковою гілкою, яка і утримує полотно воріт від перекосу, а сам бігун кріпиться до сох. Щоправда, через тісноту власне сіней, тут, при відстані між сохами у 1,5м також можна застосувати лише двопільні двері на бігунах. Вони не доходять до верху приміщення з горбатою стелею, не герметизують сіней, що власне і не вимагається, проте закладені зсередини брусом, становлять перепону, верхом полотно притуляється до поперечної балки, укладеної по цих сохах-одвірках.

«Хатні» ж двері куреня на згаданій підвалині, від якої археологічно фіксована канавка. Це зважаючи на досліджені хатні двері XVII–XVIII століть звичайні традиційні двері з одвірками, посадженими на підвалину, і зв'язаними з верхняком «косяками» з шипом для розклинювання, у підвалині, одвірках і верхняку вибрані четверті на полотно, виготовлене з дощок, в'язаних шпугами, кованими завісами навішене на крюки, забиті в одвірки, з клямкою чи завірткою. Ширина проїому дверей біля 70см, висота від долівки до верхняка до 170 см. Одвірки зв'язані з сохами сіней глицями і турлучним заповненням, а сохи сіней з сохами куреня також турлучним стінами, всосу, по місцю, тому, що конструкція сіней і конструкція куреня самостійні.

Курінь хоч і має специфічні розміри, все ж, археологічні свідчення вписуються в ознаки традиційності внутрішнього планування: з піччю, полом, покутем, лавами здовж чола і причілка, зокрема і як опорою полу, спертого додатково на поперечні ослони. Пропонується запічна жердка і жердка здовж чільної стіни, що фіксовано у хатах середини 19 ст. Стіл на покуті традиційно, здовж причілкової стіни, а здовж чола, ще два стола з відповідними ослонами. Поряд з покутнім столом – скриня на утримання святкового одягу.

Пічний пристрій, за археологічними дослідженнями, не прилягає до причілкової стіни, тобто це не піч, а якась подоба груби, в якій і їсти готують, і опалюють приміщення. Щоправда, селянські груби не пристосовані для великих обсягів приготування їжі. Наявність у цьому місці фрагментів кахлів говорить про кахляний комин чи грубу. Нам відомі з досліджень народного житла кахляні комини розвинені на дві сторони печі, з додатковими челюстями у бокову частину комина, переконують, що кахляні комини слугували і для обігріву приміщення, а не лише для випуску

диму. Про таку традицію говорять і купольні печі греків, що топляться з сіней, але стоять у просторі житла і обігрівають його. Певно ці потреби окреслюються терміном кабиця, яка, власне, є комином, під яким відкрите вогнище, на якому на триногах чи підвішуючи посуд (казани) готують їжу, а кахляний комин, розігріваючись, опалює приміщення. Саме таку кабицю з виводом диму через шию у каглу в причілку запропоновано відтворити, опрацювавши, ясна річ, це питання детальніше, з вивченням типології кахлів, їх основних елементів, з яких утворюється конструкція кабиці: рядових, кутових, карнизних, поясів, тощо. Низ кабиці глинобитний та з сирцю, з припідком до напільної стіни.

Окрім жердок у курені мають бути полиці. Справа від входу в курінь – полиця на шапки, коло кабиці – полиці на продукти харчування, посуд, можливо у формі традиційного мисника. Під полицями – ослін для приготування їжі. На господарстві ослінчики та колодки для майстрування, виконання різних робіт. У південно-східному кутку, – відро з водою на колодці.

Щодо облаштування покутя, то взірцем може бути покуть Черкащини, архаїчний, без покутньої ікони, з рядом ікон на причілку, на спеціальній полиці-божнику, з ритуальними предметами, паперовими чи різьбленими пташками під стелею, рушниками з «квіткою» та парами пташок Вирію.

Буденний одяг на жердках, взуття під лавами та полом, шаблі на стінах. Освітлення лосєвими каганцями. Можливе застосування поширеного на південь від Черкащини дуже довгого килима, тканого упоперек, смугами традиційного орнаменту, різних варіантів (хрестів, сосонок, ромбів тощо). Такий килим розрахований на світлицю, тобто приміщення, в якому вся напільна стіна вільна, коли врахувати, що килим переходить і на причілок, коло полу, то це і складає разом довжину у 7 метрів, висотою десь 1,6 метра. Така річ, масово поширювана у традиційному побуті краю, цілком могла увійти у побут козацького куреня. Це ж можна сказати і про рушники на образах: це не просто прикраса, це сакрально-обрядовий елемент, святитель хати. Саме Подніпров'я славилось великим «красним» рушником, шитим традиційними елементами «квітки» та геометричними священними знаками. Козаки не скупились на пошанування віри, адже це етнокультурна віра у святість буття у Світі, що мотивує всі елементи етнокультури, які і захищались козаками, як етнокультурний синонім оригінальних основ християнства з вірою у Святого Духа як всеосяжність всього суцього.

Література

1. Тітова О. Перспективи дослідження пам'яток українського козацтва XVI-XVIII ст. // Дослідження археологічних пам'яток доби українського козацтва. Випуск 3. – Київ, бібліотека «Часи козацькі», 1994. – С. 3-6. (с. 5); Тітова Олена. Відтворення нерухомих пам'яток українського козацтва. До постановки питання // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. Збірка наукових статей. Випуск 11. – Київ, «Шлях», 2002. – С. 81-84. С. 82.; Діденко С. Особливості будівництва козацьких куренів на Запорізькій Січі // Дослідження археологічних

пам'яток українського козацтва. Випуск 4. – Київ, Бібліотека «Часи козацькі», 1995. – С. 13-14; Дашевська І. Археологічні дослідження, як джерело музейного відтворення куренів Запорозької Січі // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні. Випуск 8. – Київ, Бібліотека «Часи козацькі», 1999. – С. 102-104; Ленченко В. Рукописні плани Запорозької Січі XVIII століття // Український археографічний щорічник. Вип. 8/9. – Київ – Нью-Йорк, 2004. – С. 157-189 (с. 186) ; Будина О.Р. Развитие жилища в этнически смешанной среде (по материалам греков Донецкой области УССР) (с. 92-125) // Культурно-бытовые процессы на Юге Украины. – Москва, «Наука», 1979. – 192 с (с.107); Маркова Л.В. Традиции и инновации в устройстве и использовании жилищ болгар западных районов Одесской области УССР. (с. 126-149.) // Культурно-бытовые процессы на Юге Украины. – Москва, «Наука», 1979. – 192 с. (с. 129, 133); Маруневич В.М. Некоторые особенности материальной культуры гагаузов Одесской области УССР (с. 150-172) // Культурно-бытовые процессы на Юге Украины. – Москва, «Наука», 1979. – 192 с. (с. 152).

2. Козловский А.О., Ильинский В.Е. Отчет об исследованиях на Каменской Сечи в 1989 г. – НА НЗХ № 702. – 76 с. (с. 7-8); Козловский А.А., Ильинский В.Е. Отчет о работах на Каменской Сечи. – Министерство культуры Украины, Государственный заповедник на о. Хортица. – Запорожье, 1992 // НА ІА НАНУ № 1992/76. – С. 1-5; Козловський А.О., Ільїнський В.Є. Козацькі старожитності Пониззя Дніпра. // Археологія, Київ, “Наукова думка”, 1991, № 4, С. 42- 58, с 54-55].

3. Верговський С.В. Хата з Донеччини в експозиції Національного музею народної архітектури та побуту України. // Музейна колекція: формування, вивчення, зберігання. (Збірка статей за матеріалами науково-практичної конференції Донецьк, 11 жовтня 2010 року) . Донецьк 2011. С.175-182.

В'ячеслав Крижановський (Київ), молодший науковий співробітник відділу археології Києва Інституту археології НАН України

Господарські споруди та ями XVII–XIX ст., знайдені під час розкопок по вул. Олесея Гончара, 17–23 у м. Києві

Під час проведення науково-рятивних розкопок на земельній ділянці по вул. Олесея Гончара, 17–23 було виявлено велику кількість (понад тридцять) споруд та ям господарського призначення, які датуються XVII–XIX ст.¹. Деякі з них, поєднуючись, утворюють між собою невеличкі господарські комплекси. На карті 1803 р. ділянка розкопу по вул. О.Гончара, 17–23 була забудована одноповерховими будинками з підвалами, які належали сім'ям відставних офіцерів. Тому в цей час активно руйнувався культурний шар більш ранніх періодів, особливо – давньоруський. Ця забудова залишалася майже незмінною до кінця XIX–початку XX ст.

На жаль, майже всі досліджені об'єкти та більша частина ям були зруйновані пізніми перекопами під час прокладання комунікаційних систем. Та, незважаючи на поганий стан збереженості, все ж вдалося дослідити їхню будову і знахідки у їх заповненні. Досить цікавими виявилися підвали від одноповерхових будинків і об'єкти господарського призначення різної форми та розмірів. Деякі з них представлені нижче.